

BYRN

BALKAN
INVESTIGATIVE
REPORTING
NETWORK

BOSNIA &
HERZEGOVINA

BUDUĆNOST TRANZICIJSKE PRAVDE:

BiH i Ukrajina, Zapadni Balkan i Evropa

BUDUĆNOST TRANZICIJSKE PRAVDE:

BiH i Ukrajina, Zapadni Balkan i Evropa

IMPRESSUM

Naziv dokumenta:

Budućnost tranzicijske pravde: BiH i Ukrajina, Zapadni Balkan i Evropa

Izdavač: Balkanska istraživačka mreža Bosne i Hercegovine

Adresa: Splitska 6, Sarajevo

Web adresa: www.detektor.ba

Autor: Enes Hodžić

Glavni i odgovorni urednik: Semir Mujkić

Zamjenica urednika: Džana Brkanić

Izvršni direktor: Denis Džidić

Projekt koordinatorica: Katarina Zrinjski

Lektura: Amila Žunić

DTP: Zlatan Karadža

Godina: 2024.

Podržao:

Savezna javna službe za vanjske poslove Kraljevine Belgije

Fotografije: BIRN BiH



KINGDOM OF BELGIUM
Federal Public Service
**Foreign Affairs,
Foreign Trade and
Development Cooperation**

SADRŽAJ

UVOD: KLJUČNI IZAZOVI TRANZICIJSKE PRAVDE	5
POLITIZACIJA PROCESA I NEDOSTATAK POLITIČKE VOLJE	6
ULOGA EVROPSKE UNIJE I MEĐUNARODNE ZAJEDNICE	7
OTPORNOST AKTIVISTA I ULOGA ŽRTAVA	8
GLOBALNI TRENDVI I ULOGA DEZINFORMACIJA	9
NACIONALNE STRATEGIJE I REGIONALNA SARADNJA	10
PERSPEKTIVA ŽRTAVA I BUDUĆNOST PRAVDE	11
POREĐENJE BIH I UKRAJINE U POGLEDU	12
TRANZICIJSKE PRAVDE	12
EKSPERTSKI OSVRT	14
ZAKLJUČAK	15

UVOD: KLJUČNI IZAZOVI TRANZICIJSKE PRAVDE

Trideset godina nakon konflikata na Zapadnom Balkanu, tranzicijska pravda ostaje središnja tema političkih, društvenih i pravnih rasprava. Iako su postignuti određeni pomaci u procesuiranju ratnih zločina i priznavanju prava žrtava, mnogi izazovi i dalje usporavaju stvaranje održivog mira i pomirenja.

Balkanska istraživačka mreža u Bosni i Hercegovini (BIRN BiH) je ususret tridesetoj godišnjici od završetka rata u ovoj zemlji organizirala konferenciju o budućnosti tranzicijske pravde u Evropi, na kojoj su stručnjaci iz BiH i Ukrajine govorili o ovoj temi.

Konferencija je bila podijeljena u dva panela, s popratnim uvodnim govorima eksperata iz različitih oblasti tranzicijske pravde, koji su pojašnjavali trenutno stanje u Ukrajini i BiH, te upoređivali iskustva ove dvije zemlje – jedne u kojoj je rat okončan prije gotovo tri decenije i druge u kojoj rat još uvijek traje. Posebni osvrti napravljeni su u vezi sa uspostavljanjem strateškog i zakonskog okvira tranzicijske pravde u Ukrajini usred ratnih razaranja, kao jednog od ključnih koraka ove zemlje na putu ka budućnosti i završetku rata.

Prvi panel sa sagovornicima iz BiH i Ukrajine ponudio je odgovore na pitanje da li postoji put za tranzicijsku pravdu u procesu otvaranja pregovora ove dvije zemlje s Evropskom unijom. Stručnjaci iz vladinog i nevladinog sektora naveli su ključne izazove s kojima se suočavaju u svom domenu djelovanja unutar okvira tranzicijske pravde, te ponudili rješenja koja bi trebala biti implementirana za prevazilaženje tih problema.

Na drugom panelu razgovarano je o globalnim trendovima u tranzicijskoj pravdi i regionalnim implikacijama u vezi s njima. Analizirani su problemi poput malignog stranog uticaja i dezinformacija, koji utiču na proces uspostavljanja tranzicijske pravde, te potrebe da se reagira na institucionalizirano negiranje ratnih zločina i veličanje ratnih zločinaca. Istaknuto je i da za BiH ovaj proces traje 30 godina i da je sada potrebno hitno se priključiti globalnim trendovima, dok je Ukrajina na početku procesa i ima priliku učiti na greškama i iskustvima sa Zapadnog Balkana.

Ovaj booklet sažima glavne zaključke i preporuke s konferencije o budućnosti tranzicijske pravde – 30 godina nakon završetka ratnih sukoba u Bosni i Hercegovini, analizirajući specifične probleme u Bosni i Hercegovini (BiH), regiji Zapadnog Balkana i Evropi.

POLITIZACIJA PROCESA I NEDOSTATAK POLITIČKE VOLJE

Agnes Picod, viša savjetnica za ljudska prava Ureda rezidentne koordinatorice UN-a u BiH

"U srcu procesa tranzicijske pravde su perspektive žrtava i preživjelih, mislim da odatle moramo početi i mislim da je jako malo političara koji slušaju žrtve ili nekog ko im može govoriti o tome."

Thierry Cruvellier, novinar [Justiceinfo.net](https://www.justiceinfo.net)

"Postoji osjećaj da su razgovor i debata o tranzicijskoj pravdi vrlo slični onome što sam slušao godinama prije. Sve je isto - postoji otpor i moramo se boriti protiv njega. Proces je ovdje zapeo politički i političari instrumentaliziraju kako se ovaj proces pravde odvija"

- **Zaključak:** *Procesi tranzicijske pravde su često instrumentalizirani za političke obračune, što obesmišljava njihovu svrhu. Bez istinskog uključivanja preživjelih, tranzicijska pravda postaje formalnost bez stvarnog uticaja.*
- **Preporuka:** *Inicirati transparentan dijalog između političara, organizacija civilnog društva i preživjelih, kako bi tranzicijska pravda dobila strateško mjesto u procesu demokratizacije.*



Denis Džidić, Sofija Todorović, Agnes Picod i Thierry Cruvellier

ULOGA EVROPSKE UNIJE I MEĐUNARODNE ZAJEDNICE

Alena Lunova, ukrajinski Centar za ljudska prava "Zmina"

"Moramo izbjeći diskriminaciju i zato vjerujem da preporuke Evropske unije za proces pristupanja moraju uključiti neke dijelove, možda ne, ali neke preporuke iz oblasti tranzicijske pravde."

Denis Džidić, izvršni direktor BIRN BiH

"S aspekta EU integracija, sada je trenutak gdje organizacije civilnog društva mnogo razgovaraju s Evropskom unijom o tome kako mi možemo biti u svim poljima prilikom otvaranja pregovora, kada dođe do toga, partner i neko čiji se glas čuje. Ovo je zaista trenutak gdje bi bilo dobro da se razgovara i o procesu usvajanja strategije tranzicijske pravde s tog aspekta, da je to jedna od stvari gdje nam EU može pomoći, da otvori vrata institucija, da budemo dosta upućeniji u procese."

Fermin Cordoba, politički savjetnik Ureda EU u BiH

"Prošlost nas uvijek čeka negdje, zbog toga je i važno suočavanje s njom. To dovodi do zaključka da bi zemlja trebala imati neki proces. Znamo, bit ću vrlo otvoren, da je način rada nekih od donosilaca odluka u ovoj zemlji širenje politike straha i da njihov interes nije da popune deficit koji postoji u procesu pomirenja. Ali mi razmatramo i razgovaramo i s Briselom koji su to procesi koje EU treba podržati."

- **Zaključak:** Trenutni pristup EU prema tranzicijskoj pravdi u BiH često je retorički, bez konkretnih koraka ili pritiska na političke elite.
- **Preporuka:** Integrirati tranzicijsku pravdu u pregovore BiH i Ukrajine o pristupanju EU. Ovo bi trebalo uključivati obavezne korake u procesuiranju ratnih zločina i implementaciji pravosudnih reformi. Uključiti u proces sve aktere koji učestvuju u kreiranju okvira tranzicijske pravde već godinama, kako bi saradnja institucija i civilnog sektora bila ojačana

OTPORNOST AKTIVISTA I ULOGA ŽRTAVA

Sofija Todorović, **YIHR Srbija**

“Tranzicijska pravda nije specijalna vrsta pravde – to je skup mehanizama koji treba da omoguće da iz autokratije i totalitarizma pređeš u demokratiju, odnosno iz rata u mir. Žrtve jesu u centru i iz njihovih potreba se formiraju neki standardi, ali to je samo jedan dio i nisu oni jedini akteri. Imamo više činilaca u izgradnji tog nekog novog društva, to je složeno.”

Adrijana Hanušić Bećirović, **stručnjakinja za tranzicijsku pravdu**

“U Ukrajini se već nazire pomalo veliki, možda i pretjeran, fokus na krivičnoj pravdi, kao što se desilo i u BiH. (...) Žrtvama je prioritetno, pogotovo ako su raseljeni ili prognani, da obezbijede dom i hranu svojoj djeci i svojim porodicama i sebi. Da imaju psihološku pomoć, koja će ih vratiti u život, da imaju zdravstvenu njegu, pravnu pomoć itd. Krivična pravda je nešto što postane prioritet tek kasnije. Naše žrtve vam kažu da je za njih pravda mnogo šira pravda od one krivične. Da je za njih pravda podrška koju su dobili od društva na razne načine. Da bi bila pravda zadovoljena, oni moraju da vide da se u njihovoj zajednici ne glorificiraju ratni zločinci, da se ne negiraju sudski utvrđene činjenice, da se obilježavaju njihova mjesta stradanja...”

- **Zaključak:** Aktivisti i žrtve ostaju ključna pokretačka snaga u regiji. Njihova upornost i otpornost osiguravaju da se pitanja tranzicijske pravde ne zaborave.
- **Preporuka:** Jačati kapacitete organizacija civilnog društva, ali i drugih aktera u cijelom procesu, te podržavati aktiviste kroz finansijske, pravne i sigurnosne mehanizme. Uključiti žrtve u procese donošenja odluka.



Ivanna Ilchenko, Fermin Cordoba i Adrijana Hanušić Bećirović

GLOBALNI TRENDovi I ULOGA DEZINFORMACIJA

Fikret Hodžić, stručnjak za tranzicijsku pravdu

“Vrijednosti tranzicijske pravde su tema o tome kakvu vi zemlju želite sačuvati, kakva treba biti u budućnosti, kakva je uloga odnosa prema žrtvama, dijaloga i pomirenja, odgovornosti za zločin, borbe protiv dehumanizacije drugoga, što je oružje koje se koristi sad protiv vas. Dehumanizacija Ukrajinaca je ono što nosi ratni poduhvat Rusije - da Ukrajina nije država, da Ukrajinci ne postoje, da su nacisti, da ih treba denacifikovati. Najveća klopka je da vi na dehumanizaciju odgovorite istom mjerom.”

Agnes Picod, viša savjetnica za ljudska prava Ureda rezidentne koordinatorice UN-a u BiH

“Vidimo eroziju društvenog prostora i mislim da je to situacija u cijeloj regiji. Diskriminacija je veoma prominentna i mislim da i takvi problemi moraju biti adresirani. Mislim da okruženje postaje sve teže za aktiviste, uključujući i one koji se bave tranzicijskom pravdom, da se bave svojim poslom, posebno da promoviraju istinu.”

- **Zaključak:** Dezinformacije i maligni uticaji, posebno ruskih medija, dodatno polariziraju društvo i otežavaju procese pomirenja.
- **Preporuka:** Razviti strategije borbe protiv dezinformacija u saradnji s međunarodnim partnerima. Povećati medijsku pismenost među mladima i građanima, kako bi se smanjio uticaj propagande.

NACIONALNE STRATEGIJE I REGIONALNA SARADNJA

Yaroslav Simonov, *otpravnik poslova ambasade Ukrajine u BiH*

“Mi smo još na pragu razvoja te strategije, ali je već nekoliko podzakonskih akata i inicijativa usvojeno, neke institucije su formirane i važno je da mi s našim partnerima, kao što je BiH, proučavamo ta iskustva, kako ne bismo napravili iste greške kakve su napravljene ovdje, odnosno da nešto poboljšavamo. Mi, nažalost, ne znamo kakva sudbina čeka Ukrajinu, ne znamo sutra kakve će biti političke prilike, ali za nas je svako iskustvo jako bitno i da mi to možemo implementirati u naš zakonski sistem.”

Denis Džidić, *izvršni direktor BIRN-a BiH*

“Bez uključenja svih učesnika procesa, stakeholdera, onih koji se bave tranzicijskom pravdom, mislimo da ćemo biti u jednom procesu koji ima vrlo malo šanse da donese nešto dobro. Posebno ako se nastavi s praskom rada iza zatvorenih vrata.”

- **Zaključak:** Regionalna saradnja i uključenje lokalnih aktera ključni su za uspješnu implementaciju strategija tranzicijske pravde.
- **Preporuka:** Osmisliti inkluzivne strategije koje uključuju vlade, nevladine organizacije i međunarodne partnere. Na nivou BiH, potrebno je ažurirati strategiju u skladu s trenutnim izazovima i globalnim trendovima, te je napokon usvojiti kao takvu. U Ukrajini takva vrsta strategije može biti izgrađena na osnovu saradnje i učenja na iskustvima BiH.



Yaroslav Simonov

PERSPEKTIVA ŽRTAVA I BUDUĆNOST PRAVDE

Munira Subašić, Udruženje Pokret "Majke enklava Srebrenica i Žepa"

"Majke u BiH su primjer svega. Mi smo već 1998. godine počele da razgovaramo, sjele smo za isti sto, bilo je mnogo rezultata i bilo bi dobro da i u Ukrajini već počnu majke da dižu svoj glas, jer majčina ljubav prema djeci je najveća. Kad bi političari radili ono što smo mi radili i radimo, nama bi bilo sve med i mlijeko."

Fikret Grabovica, Udruženje roditelja ubijene djece opkoljenog Sarajeva

"Žrtve nisu prisutne kod Ministarstva pravde. Neću reći da vi ne radite svoj posao, ali morate uključiti žrtve. Puno toga ćete saznati od njih, a žrtve imaju puno toga i reći."

- **Zaključak:** Institucije pravosuđa u regiji nisu ispunile svoju ulogu, što ugrožava povjerenje žrtava i zajednice u cjelokupan proces tranzicijske pravde.
- **Preporuka:** Vršenje pritiska na pravosudne institucije kroz monitoring, zagovaranje i međunarodnu podršku kako bi se osigurala odgovornost i efikasnost, ali i uključivanje žrtava u proces donošenja zakonskih i strateških rješenja.

POREĐENJE BIH I UKRAJINE U POGLEDU TRANZICIJSKE PRAVDE

Konferencija je pružila priliku za upoređivanje praksi tranzicijske pravde u Bosni i Hercegovini i Ukrajini, dvjema državama suočenim s izazovima koji proizlaze iz ratnih sukoba. Iako postoje sličnosti u razmjerima trauma i potrebi za pravdom, njihovi konteksti i pristupi imaju značajne razlike.

Ključne sličnosti i razlike:

1. Potreba za brzo reagiranje u vrijeme rata, ali i u postkonfliktnom periodu

Alena Lunova, ukrajinski Centar za ljudska prava "Zmina":

"Četvrtina Ukrajine je pod okupacijom i mi ne znamo koliko je počinjeno prekršaja, ali pokušavamo to dokumentirati. Naravno, imamo izazove s kojima se suočavamo, ali moramo razumjeti gdje se sada nalazimo."

Ukrajina se fokusira na dokumentiranje ratnih zločina u realnom vremenu, dok je u BiH dokumentacija postala važna tek godinama nakon završetka rata.

2. Internacionalizacija pravde

Ivana Ilchenko, pravna stručnjakinja iz Ukrajine:

"Dobra stvar je da je civilno društvo uključeno čim je savjetnička misija Evropske unije komentirala da mi nismo dio procesa donošenja odluka o tranzicijskoj pravdi. Tačno je da EU nema updateovane dokumente o tranzicijskoj pravdi, ali iz mog ugla, ja ne bih odvajala proces pristupanja EU i tranzicijsku pravdu. Sva zakonska rješenja postoje u evropskom procesu, sve je već tu, prilagođeno svim specifičnostima određene zemlje."

Ukrajina osigurava međunarodnu saradnju od početka rata, dok je BiH imala sporiji tempo zbog institucionalne neefikasnosti.

3. Suočavanje s prošlim zločinima

Ukrajina se suočava s ogromnim izazovima u vezi s ratnim zločinima koje je izazvao ruski agresor. Od početka sukoba 2014. godine, Ukrajina je intenzivno radila na dokumentiranju ratnih zločina, ne samo protiv ukrajinskog naroda, nego i u kontekstu šireg međunarodnog prava. To uključuje rad s međunarodnim organizacijama, kao što je Međunarodni krivični sud (ICC), i pokušaj izgradnje vlastitih kapaciteta za procesuiranje ratnih zločina.

BiH je, s druge strane, suočena s dugotrajnim procesom tranzicijske pravde koji traje više od 30 godina. Dok su u BiH postojali međunarodni sudovi i mehanizmi za procesuiranje zločina, zemlja nije uspjela izgraditi sveobuhvatan nacionalni sistem za procesuiranje ratnih zločina. Narativ o prošlim ratovima i zločinima je i dalje politički instrumentaliziran, što usporava pravdu i pomirenje.

4. Izgradnja institucija za tranzicijsku pravdu

Ukrajina je stvorila različite državne i nezavisne organizacije koje se bave procesuiranjem ratnih zločina i obnavljanjem pravde. Ove institucije često sarađuju s međunarodnim organizacijama, ali se također suočavaju s problemima administrativne kapacitiranosti i političkog uticaja. Ukrajina je uspjela da stvori specifične

zakone i pravni okvir koji omogućavaju procesuiranje zločina i prepoznavanje žrtava.

U BiH, iako postoje institucije koje su zadužene za procesuiranje ratnih zločina (kao što je Državno tužilaštvo i Sud BiH), ove institucije su često kritizirane zbog nedostatka kapaciteta, političkog uticaja i korupcije. Osim toga, BiH nije uspjela implementirati efikasne mehanizme koji bi omogućili priznanje i kompenzaciju žrtvama na nivou države.

5. Pravo žrtava na pravdu

Žrtve u Ukrajini imaju jasnu podršku za svoje zahtjeve za pravdom, iako se suočavaju s izazovima kao što su prepoznavanje zločina koje je počinila strana vojska. Ovdje je fokus na pravu žrtava da imaju punu podršku za procesuiranje zločina, obnavljanje vlastite sigurnosti i pravde.

U BiH, pravo žrtava na pravdu je često marginalizirano. Iako postoje organizacije i grupe koje se bore za prava žrtava, političke barijere i ekonomska nesigurnost čine te borbe još težima. Mnoge žrtve, posebno u entitetima pod političkim uticajem, nisu prepoznate ili im nije omogućeno pravo na kompenzaciju i zadovoljštinu.



Alena Lunova

EKSPERTSKI OSVRT

Problemi u BiH

Refik Hodžić, dugogodišnji stručnjak za tranzicijsku pravdu, kritički se osvrnuo na situaciju u BiH, naglašavajući sistemske greške i nesklad između međunarodnih normi i lokalnih potreba.

- *“Ako političari ne vode ovaj proces [tranzicijske pravde], vi dobijete ljušturu koja ne proizvodi ništa, usisava ogroman novac. Treba tu ljušturu opsluživati, obično taj novac dolazi izvana. Onda oni kažu mi radimo, vidite indikatora, koliko je radionica održano i sve ostalo, a ovamo političari vode sve procese koji su direktno suprotni tome. To je slika BiH danas.”*

Ovo je posebno istaknuto u vezi s neprocesuiranjem mnogih ratnih zločina i ignoriranjem marginaliziranih žrtava, ali i drugih procesa koji su ključni za razvoj strateških i zakonskih rješenja u BiH.

Uloga narativa u pomirenju

- *“Ono što je zajedničko za BiH i Ukrajinu jeste da imate tu opasnost koja vam prijete izvan vaših granica, gdje nemate nikakvog uticaja. Kod nas diskurs o prošlosti je uglavnom kreiran u Beogradu i Zagrebu. Mi se borimo nogama i rukama protiv nečega što ne možemo nikako da dirnemo, jer nemamo nikakve mehanizme da se bavimo tim, a to je diskurs koji živimo danas.”*

Preporuke za budućnost

1. Ukrajina može učiti iz grešaka BiH u pogledu lokalnog učešća.

Uključivanje žrtava i civilnog društva ključno je za izgradnju održive tranzicijske pravde.

2. Neophodno je kombinirati lokalne i međunarodne pristupe.

Pažnja svjetske javnosti za zajednice u kojima se čine zločini nije dovoljan instrument za adekvatan pristup tranzicijskoj pravdi, nego je potrebno i mnogo više uključivanja lokalnih aktera.

3. Promjena narativa je imperativ za pomirenje.

Oslobađanje javnog prostora od politizacije prošlosti može pružiti šansu za pomirenje i pravdu.

ZAKLJUČAK

Tranzicijska pravda u BiH i regiji suočava se s brojnim izazovima, uključujući politizaciju, nedostatak političke volje, dezinformacije i neadekvatne institucionalne kapacitete. Ipak, otpornost žrtava i aktivista pruža nadu za bolju budućnost. Kroz jačanje dijaloga, regionalnu saradnju i uključivanje međunarodne zajednice, mogu se postaviti temelji za održivi mir i pomirenje.

Iako se Ukrajina suočava s izazovima ratnih zločina u aktuelnom sukobu s Rusijom, njena spremnost da brzo reagira na zločine i njena politička volja da se bori za pravdu omogućuju brži napredak u tranzicijskoj pravdi nego u Bosni i Hercegovini. Bosna i Hercegovina, s obzirom na svoju političku fragmentaciju i duboko ukorijenjene nacionalističke narative, mora se okrenuti ka unutrašnjem pomirenju i izgradnji međusobnog povjerenja, kako bi postigla dugoročne rezultate u procesima tranzicijske pravde.

Ovo je jedino moguće ako se osigura inkluzivan pristup u razvoju strateškog pristupa tranzicijskoj pravdi – procesa u kojem će svoju ulogu imati vlasti, ali i akademska zajednica, predstavnici udruženja žrtava i preživjelih, mediji i nevladin sektor. Trenutni procesi nisu ohrabrujući, ali uključivanje procesa koji se tiču preduslova za pomirenje – kao dio evropskog puta – predstavljaju priliku za BiH, ali i Ukrajinu, da sistemski osiguraju okvir koji može ponuditi rješenja u budućnosti.



BURN

BALKAN
INVESTIGATIVE
REPORTING
NETWORK

BOSNIA &
HERZEGOVINA